

УДК 338.439 (477)
JEL Classification: B 19, B 31

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.28

Шульський М.Г.,
д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту,
Шульський А.М.,
канд. екон. наук, ст. викладач кафедри
публічного управління та адміністрування
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ У СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ГАЛАГАНА

До 200-річчя від Дня народження

Shulskyi M.G.,
dr.sc.(econ.), professor,
head at the department of management
Shulskyi A.M.,
cand.sc.(econ), senior lecturer at the department of
public management and administration department,
Lviv National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskiy

DEVELOPMENT OF COOPERATIVE MOVEMENT TECHNOLOGY IN THE LEGACY OF HRYHORII HALAHAN

Піонерство української кредитної кооперації удержиться за Галаганом через те, що за ним є заслуги для української національної справи, що його кооператорська діяльність становила складову частину всієї суми громадських інтересів і діл для піднесення економічного добробуту і культурного рівня українського народу, що в цій його діяльності йому присвічувала українська національна ідея.

Андрій Жук

Постановка проблеми. Слова, що процитовані в епіграфі до даної публікації, належать людині, яка особисто не знала Григорія Галагана, адже народилася тоді (1880 р.), коли нашому персонажу ішов 61 рік і залишилося йому прожити відмірений Всевишнім час до 1888 р., а автору епіграфу тоді було всього 9 років. Отож, автор цієї цитати Андрій Жук (1880-1968), уродженець с. Вовчок Лубенського повіту на Полтавщині, походив із старої козацької родини [8, с. 281]. За висловлюванням дослідників його діяльності І. Патера та Р. Пастушенка: «Андрій Жук належить до третього покоління українських кооператорів, до подвижників кооперативної ідеї, зусиллями яких була збудована національна кооперативна система в Галичині, визначена її теоретична та організаційна мета та роль в українському національно-визвольному русі» [8, с. 281].

Із сказаного вище цілком закономірно постає питання: Чому, за які заслуги Григорій Галаган так високо оцінений Андрієм Жуком – представником «третього покоління українських кооператорів». Саме у відповідях на ці питання і полягає постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різнобічної діяльності Г. Галагана проводилась цілою плеядою дослідників як минулого, так і сучасного періодів розвитку людського суспільства. Це, зокрема: І. Витанович, В. Коноплицький, А. Жук, М. Лукасевич, С. Міщенко, П. Пожарський, О. Сліпушенко, І. Франко та інші. Проте динамічна плинність часу вимагає нових підходів до оцінки особистостей, чільне місце серед яких займає постать Г. Галагана. А це, у свою чергу, вимагає нових досліджень їхньої діяльності, що і нами проведено у цій публікації.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд розвитку технології кооперативного руху, в основі якого є вчення Григорія Галагана.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу дослідження покладено працю Мирослава Лукасевича, яку надруковано у I-му томі праць науковців Львівської комерційної академії (нині Львівського комерційного університету) про українських кооператорів [8, с. 28-34].

З'ясуємо основні поняття, що безпосередньо впливають із потреб розвитку різних сфер суспільного виробництва (кооперація, кредитна кооперація тощо). В сучасних економічних виданнях поняття кооперація трактується, як: «1. Форма господарювання, що ґрунтується на груповій власності. 2. Форма тривалих і стійких зв'язків між підприємствами, які зайняті сумісним виготовленням продуктів. 3. Форма організації праці, коли значне число осіб спільно беруть участь в одному ж або в різних, але зв'язаних між собою процесах праці» [4, с. 224]. Одночасно відзначимо, що діяльність Г. Галагана у більшій мірі була сконцентрована не на загальні аспекти розвитку кооперації взагалі, а на її важливу складову – кооперацію кредитну, яка трактується, як: «добровільне об'єднання громадян на засадах кооперативної діяльності з метою пільгового самозабезпечення фінансовими послугами та соціально-економічного самозахисту. Таке визначення характеризує тип кредитних спілок, власність яких формується з пайових внесків їх членів, що найбільшою мірою відповідає принципам діяльності народних банків» [3, с. 76]. Саме у розвиток цього конкретизованого типу кредитної кооперації вніс значний вклад Г. Галаган.

В енциклопедичних виданнях радянського періоду розвитку суспільних відносин про Галаганів сказано, так би мовити, спільно про їх родину і відзначено, що це: « Українські поміщики, володіли великими маєтками в Полтавській і Чернігівській губерніях. Найвідоміші з них: 1) Гнат Іванович (р.н. невідомий – п. 1748). 2) Григорій Павлович (1819-1888) – великий землевласник займав ряд відповідальних урядових посад, член Державної Ради (з 1882). Один з керівників ліберально-демократичного руху на Україні. Видав 1857 зб. «Южноруські пісні з голосами». У 1871 заснував у Києві заритий учбовий заклад *Колегію Павла Галагана*» [6, с. 98]. В ньому була добре поставлена навчальна робота. У свій час навчалися такі діячі науки і культури, як *В.І. Липський, А.О. Кримський, О.Й. Покровський, В.Е. Грабар, М.О. Максимейко, Н.О. Котляревський, Д.М. Петрушевський* та ін. У 1885 і 1886 рр. в *Колегії Павла Галагана* бував І.Я. Франко. В 1920 р. Колегія була перетворена на трудову школу [7, с. 560]. Доречно нагадати, що діяльність Г. Галагана відображена у багатьох працях І Франка, які представлені у різних томах його праць: 29; 31; 36 та інших.

Про кожну названу особистість можна проводити окремі наукові дослідження, а результатів дослідження хватило б для написання наукових статей та монографій. Залишимо ці можливості для інших науковців, а ми продовжимо дослідження життя і діяльності Г. Галагана.

Кожна особистість формується, як правило, під безпосереднім впливом тих умов того чи того середовища, в якому вона живе і здійснює свою діяльність. Г. Галаган не був виключенням із цих загальних закономірностей розвитку суспільних відносин, а лише їх складовою. Саме з таких позицій досліджує його діяльність М. Лукасевич, частину матеріалів праці якого у модифікованому вигляді представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Соціально-економічні відносини у Російській імперії в середині XIX століття

№ з/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту наведеного джерела
1	2	3
1	Якими ознаками характеризувалися соціально-економічні відносини в Російській імперії?	Кінець 50-х років XIX ст. в Російській імперії характеризувався загостренням соціально-економічних відносин. Україна переживала глибоку кризу. Під тиском обставин царський уряд змушений був на початку 60-их років здійснити низку реформ, головною з яких було скасування кріпосного права
2	Чим характеризувалася доба «великих соціальних реформ» в Росії?	Це десятиріччя російські історики називають добою «великих соціальних реформ». Формально отримавши волю, а фактично залишившись економічно залежними від своїх колишніх господарів, селяни по суті були звільнені від землі. Україна, з її майже натуральними формами господарювання, ступила на шлях капіталістичного розвитку
3	Чого вимагали зародження нових суспільних відносин у селянства після реформи 1861 р.?	Зародження нових суспільних відносин після аграрної реформи в 1861 р. вимагало від селянства великих коштів на викупні та державні податки, на розширення господарства (купівля земельних ділянок, придбання сільськогосподарської техніки, сортового насіння, ввезення і розведення племінної худоби тощо). Здебільшого середні селянські господарства не могли впоратись з новими економічними труднощами
4	Які головні чинники утруднювали одержання позик чи кредитів селянами?	Тому виникла об'єктивна потреба у придбанні позики чи кредиту. Проте лихварі або й банківські установи надавали їх на умовах великих відсотків, ставлячи власні інтереси на перше місце. У зв'язку з цим потенційні кредитори почали об'єднуватися в товариства і створювати загальні каси, переслідуючи мету: надання позики членам цих товариств

продовження табл. 1

1	2	3
5	Як розвивалася ощадно-позичкова кооперація?	Позичкові спілки швидко поширювалися. На той час ощадно-позичкова кооперація була основною, обігнавши на два десятиліття споживчу
6	Яку участь у розвитку кооперації приймав Г. Галаган?	Одним із піонерів кредитної кооперації був Г.Галаган. Цій не пересічній людині – українцеві за походженням, українському патріоту за духом і сумлінням, не приділяли уваги радянські дослідники
7	Чим запам'яталось ім'я Г. Галагана його сучасникам?	Ім'я Г Галагана його сучасникам більш відоме як ім'я українського мецената, людини, яка своїми добровільними пожертвуваннями багато зробила для розвитку освіти, культури і для становлення української кооперації

Джерело: сформовано авторами [8, с. 28-29]

Активна діяльність Г. Галагана припадає на другу половину XIX ст. В цей період значно загострилися у Російській імперії соціально-економічні відносини. Україна, як складова імперії, переживала глибоку кризу. Все це в комплексі вимагало здійснення радикальних змін і перемін. І вони настали у 1861 р. шляхом скасування кріпосного права. До речі нагадати, що в країнах Західної Європи ці процеси також здійснювалися і ломка основ феодалізму відбулась раніше, у 1848 р.

Відповіді на запитання 2 і 3-тє таблиці 1 характеризують ці всі наслідки здійснених реформ. Не будемо деталізувати наведену інформацію, а лише відзначимо, що селяни «не могли впоратись з новими економічними труднощами», які були обумовлені нестачею фінансових ресурсів. Позики в банках супроводжувалися наданням кредитів під великі відсотки. Через ці обставини почали виникати товариства і створюватись загальні каси, мета яких полягала в наданні позики членам цих товариств. Більш детальніше, як відбувалися ці процеси, відображено у відповідях на 4 і 5-тє питання таблиці 1. При цьому відзначимо, що ці зміни відбулись із значними прискореннями, що трансформувались у те, що ощадно-позичкова кооперація обігнала «на два десятиліття споживчу».

З огляду на сказане, цілком логічно постає питання, яку участь у цих глобальних перемінах приймав Г. Галаган і яка оцінка його дій? Відповіді на 6-7-ме питання таблиці 1 дають можливість оцінити його всебічний вклад у різні сфери суспільних відносин (для розвитку освіти, культури і для становлення української кооперації). Отож, ця людина українського походження, український патріот за духом та сумлінням.

Аналізуючи наведений вище матеріал, який відображає розвиток різних сфер суспільних відносин прискореними темпами після реформи 1861 р. у Російській імперії, слід відзначити, що хоча темпи високі, однак процеси їх розвитку не забезпечували таких змін, як у країнах Західної Європи. Фактично Росія значно відставала від Європи. І це пояснювалось у значній мірі чинниками внутрішнього середовища. Так, скажімо, розвиток кооперації з боку царських властей всіляко гальмувався, тоді як у сусідній Австро-Угорській монархії на державному рівні приймалися нормативно-правові акти щодо сприяння розвитку кооперативного руху. Більше того, Австро-Угорщина була конституційною монархією, де права громадян гарантувалися конституцією, а Росія функціонувала з використанням елементів деспотизму. І все це в комплексі вплинуло перш за все на розвиток різних сфер суспільних відносин, активну участь в яких приймав Г. Галаган. Його діяльність передбачено більше детальніше розглянути нижче.

Отож, як було сказано вище, в основу наших досліджень покладено працю дослідника життя і діяльності Г. Галагана М. Лукасевича [8, с. 28-34]. Для обробки матеріалів, з'ясування їх суті використано діалоговий метод дослідження. Одержані результати представлені в таблиці 2. Отож, народився Г. Галаган на початку XIX століття в м. Києві. Його батько походив із давнього козацького роду, в якому були вищі чини запорізького козацтва. 1716 р. для родини Галаганів був пам'ятний тим, що гетьман І. Скоропатський (1646-1722 рр.) вручив полковнику Чигиринському і Прилуцькому Гнату Галагану універсал на с. Сокиринці з 806 дворами. Це село відіграло важливу роль в діяльності Г. Галагана, адже в ньому він організував «одне з перших в Україні позичково-кредитне товариство». Більше того, тут пройшли його дитячі та юнацькі роки.

Таблиця 2

Початки життя і діяльності Григорія Галагана

№ з/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту наведеного джерела
1	2	3
1	Де, коли народився та із якого роду походив Григорій Галаган?	Григорій Павлович Галаган народився 15 серпня 1819 р. у Києві. Батько – Павло Галаган – походить з давнього козацького старшинського роду, в якому були козацькі полковники, кандидати в генеральні обозні. У 1716 р. полковник Чигиринський і Прилуцький Гнат Іванович Галаган з рук гетьмана І. Скоропатського отримав універсал на с. Сокиринці з 806 дворами, в якому через 150 років було засновано одне з перших в Україні позичково-кредитне товариство

1	2	3
2	Де пройшли дитячі і юнацькі роки Г. Галагана, чим цікавився і під чийм впливом?	Дитячі та юнацькі роки Г. Галагана минули в Сокиринцях. Ще з дитячих літ він цікавився героїчною історією українського народу, його поезією, традиціями і звичаями. Цей інтерес розвивався під безпосереднім впливом матері – Катерини Василівни Кочубей – онуки по прямій лінії сумновідомого Василя Леонтійовича Кочубея
3	Де працював Г. Галаган після закінчення Петербурзького університету?	Після закінчення правового факультету Імператорського Петербурзького університету Г. Галаган охоче працював на різних посадах і в багатьох місіях, які стосувались селянських справ
4	Завдяки якому вихованню сформувався його світогляд і що було головною метою його життя?	Завдяки національному вихованню Г. Галаган, один з найбільших землевласників Полтавщини і Чернігівщини, нащадок старовинного дворянського роду, сформувався не як захисник інтересів свого середовища, а як борець за права народних мас. Головною метою його життя було скасування панщини, поліпшення життя селян
5	Що було доручено Г. Галагану в період голоду на Полтавщині?	Коли на Полтавщині в результаті голоду розпочалися селянські заворушення, Г. Галаганові – порядній і принциповій людині – було доручено вивчити становище селян і роздати допомогу грошми і хлібом найбільш нужденним
6	На які пости призначався Г. Галаган у період 1850-1883 рр.?	Наприкінці 50-их років XIX ст. Г. Галагана було призначено експертом редакційної комісії, яка готувала матеріал про звільнення селян. З 1881 р. він займався питанням зниження викупних платежів. У 1883 р. Г. Галаган – член державної ради департаменту законів
7	Якими рисами характеризувалася його праця на ниві української кооперації?	Демократизмом і любов'ю до рідного народу відзначалася його самовіддана праця на ниві української кооперації. Як членові комісії з підготовки селянської реформи, Г. Галагану часто доводилося захищати інтереси селян
8	Яка діяльність Г. Галагана пов'язувала його з князем Васильчиковим?	У цьому питанню він близько зійшовся з князем Васильчиковим – провідним учасником реформної комісії, пізніше головою Санкт-Петербурзького відділу Московського комітету допомоги сільським ощадно-позичковим та промисловим товариствам. Після смерті Васильчикова Г. Галаган був його наступником

Джерело: сформовано авторами [8, с. 29-30]

Значний вплив на формування світогляду Г. Галагана мала його мама – Катерина Василівна Кочубей – онука по прямій лінії сумновідомого Василя Леонтійовича Кочубея. Чому сумновідомого? Відповідь на поставлене питання віднаходимо в енциклопедичному словнику, в якому зазначено, що: «Кочубей Василь Леонтійович (1640-1708) – генеральний суддя. Написав донос на гетьмана Івана Мазепу, але Петро I йому не повірив. Разом із своїм сподвижником Іваном Іскрою був страчений у Борщагівці (нині село у Вінницькій області). Вчинок В. Кочубея був глибоко засуджений в українському суспільстві, а його ім'я стало символом зради» [5, с. 280-281]. До цього лише можна навести одну з притч Соломона, що наведена в Біблії, яка твердить: «Хто копає яму для ближнього, упаде в неї сам; хто котить камінь – на себе котить» [1, с. 621]. Так написано у Святих писаннях, так і відбувається в житті людей.

Закінчивши правовий факультет Петербурзького університету, Г. Галаган працював «на різних посадах і в багатьох місіях, які стосувалися селянських справ» (відповідь на 3-тє питання таблиці 2) і «головною метою його життя було скасування панщини, поліпшення життя селян» (відповідь на 4-те питання таблиці 2). Інформація, що міститься у відповідях на 5-8-ме питання таблиці 2, підтверджує зазначене. Не заглиблюючись в суть і зміст наведених завдань, що Г. Галагану прийшлося їх вирішувати, однак відзначимо головні з них. Це питання щодо подолання голоду на Полтавщині, готувати матеріали щодо звільнення селян із кріпаччини, самовіддано працювати на ниві української кооперації, розвиваючи ощадно-позичкові товариства тощо. При цьому зазначимо, що він займає високі пости у державних структурах: експертом редакційної комісії, член державної ради департаменту законів, член комісії з підготовки селянських реформ; після смерті князя Васильчикова (провідним учасником реформної комісії, пізніше Санкт-Петербурзького відділу Московського комітету допомоги ощадно-позичковим та промисловим товариствам) був його наступником. Безумовно, таке місце в ієрархічній структурі державних органів управління у Російській імперії дозволяло Г. Галагану результативно впливати на процеси реформування перш за все господарської системи на селі, концентрацією уваги на розвиток ощадно-кредитних відносин у різних сферах функціонування господарських структур. У цих процесах активну роль прийняв Г. Галаган, інформація про діяльність якого представлена у таблиці 3 у певній логічній послідовності.

Отож, Г. Галаган переконався про необхідність виділення кредиту для розвитку селянського господарства лише тоді, коли дослідив побут українського села і це, як справедливо стверджує М. Лукасевич, згодом переросло в ідею націоналізації (українізації) кредиту. У певній мірі можна погодитися із твердженням Г. Галагана, що саме товарне виробництво і обіг можуть ефективно розвиватись за допомогою кредитів. Одночасно відзначимо, що Україна у період Галаганівської

діяльності в основному вела натуральне господарство і потреба в кредитах була мінімальна. Однак після реформи 1861 р. в Україні почали інтенсивно впроваджуватися і розвиватися капіталістичні відносини. Що це означало для сільського господаря? Насамперед перехід від натуральної господарки до грошової. Цей перехід досить влучно охарактеризував І Франко, вказуючи, що: «Перескочити з господарки натуральної до господарки грошової без зламання карку для нашого сільського господаря майже неможливо» [10, с. 277].

Самому сільському господарю вирішити ці питання було надто складно, а ось спільно, започатковуючи новітні кредитно-кооперативні технології, організовуючи окремі спілки, це є можливим. Аналізуючи кооперативну діяльність Г. Галагана з цих позицій, що він комплексно підходив до функціонування створюваних спілок і вбачав, що вони мають виконувати двояку функцію: по-перше, вони повинні здійснювати кредитні операції; по-друге, займатися збутом виготовленої продукції. Такі погляди і їх практична реалізація підтвердили перспективу розвитку дрібного кредитування, що було найбільш вигідним для ведення селянських господарств у цих умовах.

Таблиця 3

Початки технології кооперативної діяльності Г. Галагана

№ з/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту наведеного джерела
1	До якої ідеї дійшов Г.Галаган у процесах дослідження побуту українського села?	Дослідивши господарський побут українського села, Г. Галаган утвердився в думці про необхідність організації й розвитку сільського кредиту, що згодом переросла в ідею націоналізації (українізації) кредиту
2	В чому вбачав Г.Галаган зростання товарного виробництва і обігу?	Саме в кредиті Г. Галаган вбачав вихідну точку і вагомий важіль зростання товарного виробництва й обігу. Якщо, на його думку, банки або лихварі допомагають збагачуватись і без того багатим, то кінцева мета позичково-ощадних товариств – всіляко допомагати селянам у веденні господарства
3	Як оцінював Г.Галаган діяльність кредитних спілок?	Ці спілки Г.Галаган розцінював не тільки як об'єднання зі здійснення кредитних операцій, а й як товариства, які б займалися збутом виготовленої членами товариства продукції. Подальша практика Г. Галагана як організатора кредитної кооперації довела життєвість і перспективність дрібного кредитування
4	Як характеризувалася праця на ниві кооперації в Росії у другій половині XIX століття?	У другій половині XIX ст. праця на ниві кооперації була тяжкою і невдячною. По-перше, кожна спроба створити кооператив, викликала недовіру, а деколи й опір у селянському середовищі. Кредитні товариства не користувалися особливою симпатією серед селян, які називали їх вигадкою панів
5	Як ставився царський уряд до розвитку кооперативів?	Царський уряд не так легко давав згоду на утворення і реєстрацію кооперативів. Усяке, далеке від політики об'єднання, офіційно визначалось недоцільним, а що стосувалось ощадно-позичкових спілок, то мотивація була така: наявність державних банків і, зрештою, відсутність серйозної потреби в кредитах
6	Чому самодержавство ставилось до розвитку російської кооперації взагалі і українські зокрема з недовірою?	Самодержавство з недовірою ставилось до російської кооперації взагалі, а до української, особливо. Це й зрозуміло. Українська кооперація зміцнювала економічно Україну і, водночас, послаблювала її залежність від Санкт-Петербурга
7	Як діяв Г. Галаган у цих важких умовах формування кооперативних структур?	І все ж, навіть за таких несприятливих обставин, завдяки великому авторитету, наполегливості Г. Галагану вдалось отримати дозвіл на відкриття в родовому маєтку Сокиринцях ощадно-позичкового товариства. 26 жовтня 1871 р. був затверджений його статут і вже 20 січня наступного року товариство почало працювати
8	Які вбачав Г. Галаган завдання Сокиринського товариства?	Г. Галаган дивився на завдання Сокиринського товариства крізь призму не лише місцевих банківських операцій, а й подальшого розвитку кредитного руху взагалі. Так, товариство зі своїх прибутків виділило п'ятдесят рублів для фонду імені піонера російської кредитної кооперації князя Васильчикова
9	Які результати діяльності Сокиринського товариства і як було оцінено роботу його засновника?	Після 10 років від часу заснування Сокиринського ощадно-позичкового товариства початковий обіговий капітал з 3 тисяч рублів, пожертвуваних Галаганом, зріс до 100 тисяч, що засвідчило неабиякий комерційний організаторський хист його засновника. Завдяки цим якостям у 1882 р. Г. Галагана було призначено головою державної комісії у справах кредитної кооперації при Міністерстві фінансів, де він був визнаним спеціалістом і захисником кооперативної справи в Росії

Джерело: сформовано авторами [8, с. 30]

Не менш важливе значення дослідження розвитку кооперативних технологій Г. Галаганом має аналіз умов середовища, в якому вони здійснювалися. А вони були складні, важкі і непередбачувані. Відповіді на 4-6-те питання таблиці 3 підтверджують сказане. Розвиток кооперативного руху в Російській імперії характеризувався розвитком двох тенденцій: по-перше, селянство ставилось недовіркою до можливості створення і функціонування кредитних товариств, називаючи «їх вигадкою панів»; по-друге, управлінські структури царського уряду « не так легко давали згоду на утворення та реєстрацію кооперативів». Більше того, уряд не гребував ніякими засобами щодо гальмування кооперативного руху. Зовсім інші напрями розвитку кооперації відбувалися в Галичині, складовій Австро-Угорській імперії. Тут, як згадувалось вище, держава сприяла розвитку різних форм кооперації, пропонуючи певні механізми її розвитку. Більше того, у створенні і забезпеченні розвитку кооперації активно приймало участь духовенство. Автором цієї публікації підготовлено низку статей про участь церкви та окремих її діячів в організації кооперативних структур в Галичині [11-14]. Бажано, щоб ці цінні надбання щодо участі духовенства у налагодженні взаємовідносин не тільки у сферах розвитку кооперації, але взагалі в різних складових господарської діяльності відновити. І це слід проводити не тільки в Галичині, де набутий певний досвід цієї діяльності у минулому, але і на інших територіях України.

У цих архіскладних несприятливих обставинах Г. Галагану вдалось відкрити в родовому маєтку Сокиринцях ощадно-позичкове товариство. Це відбулось 26 жовтня 1871 р. (був затверджений статут), а 20 січня 1872 р. товариство почало працювати. Деталізованих даних щодо діяльності цього товариства є обмаль. Однак, ця інформація, що збереглася, дає підстави зробити висновок про ефективність його функціонування. Цифровий матеріал, що міститься у відповіді на 9-те питання таблиці 3, переконливо підтверджує сказане (обіговий капітал, що був сконцентрований Г. Галаганом, на початку діяльності товариства в сумі 3 тисяч рублів, через 10 років зріс до 100 тис. рублів). Діяльність Г. Галагана на цій ниві була високо оцінена тодішньою владою – його було призначено головою державної комісії у справах кредитної кооперації при Міністерстві фінансів.

Поряд з господарсько-кооперативною діяльністю Г. Галаган значу увагу приділяв іншим сферам суспільних відносин. Це насамперед удосконалення діючих систем освіти, аспекти якої предствлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Подальша діяльність Г. Галагана у різних сферах суспільних відносин

№ з/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту наведеного джерела
1	Які зв'язки підтримував Г. Галаган, займаючи високі посади в Росії?	Однак, займаючи високі посади в Росії, Г. Галаган завжди підтримував тісні зв'язки зі своїм дітищем у Сокиринцях, з політичним і культурним життям в Україні. У 1876 р. Г. Галаган склав детальний план удосконалення початкової освіти на Прилуччині, який був повністю прийнятий і затверджений земством
2	Які результати реалізації плану Г. Галагана щодо досконалення початкової освіти на Прилуччині?	Реалізація цього плану дала позитивний результат: в 70-80-их роках Прилуцький повіт за кількістю учнів посів перше місце в Полтавській губернії. Тоді для заснування ремісничого училища в с. Дехтярі Г. Галаган оформував власну садибу. Це училище проіснувало до революційних подій 1917 р.
3	Що все-таки було найбільшим внеском Г. Галагана у розвиток народної освіти? Що було метою заснування колегії Г. Галагана?	Проте найбільшим внеском у розвиток народної освіти було заснування виключно на кошти Г. Галагана колегії закритого типу. Вона була відкрита 1 жовтня 1871 р. і названа на честь передчасно померлого сина Павла (на ньому, власне, і закінчився Галаганів рід)
4	Яка була структура колегії і хто міг стати її пансіонерами?	Вона складалася з чотирьох класів, вивчення деяких класичних мов було необов'язковим, більше уваги приділялось прикладним дисциплінам. Пансіонерами колегії могли стати лише особи чоловічої статі православного віросповідання і переважно уродженці Прилуцького повіту
5	Які витрати оформував Г. Галаган на утримання колегії?	Щорічні витрати на утримання колегії (а це понад 42 тисячі царських рублів) оформував Г. Галаган. Не без його ініціативи й підтримки при колегії була створена багата бібліотека, в основу якої лягла збірка книг М. Маркевича
6	Хто були випускники колегії і яку роль вони відіграли в культурному житті України? Яка доля колегії після більшовицького перевороту 1917 р.?	Багато випускників колегії згодом стали відомими письменниками, сподвижниками національної ідеї, відіграли значну роль у культурному житті України (серед них Агатангел Кримський). Проте усе, що не піддавалось нівелияції, не вмещалося у прокрустову систему соціалістичної ідеї в більшовицькому тлумаченні і було осередком національного духу, підлягало ліквідації

Джерело: сформовано авторами [8, с. 32]

В цих аспектах Галаганову діяльність можна розділити на два напрями: 1). Удосконалення початкової освіти у відповідності ним розробленим детальним планом, який був прийнятий і затверджений земством; 2). Заснування колегії закритого типу, яка була відкрита 1 жовтня 1871 р. і названа на честь передчасно померлого сина Павла. Щодо першого напрямку, то інформація про нього наведена у відповідях на питання 1 і 2-ге таблиці 4. Для апробації своїх розробок ним було обрано Прилуцький повіт.

Результати впровадження не забарилися чекати – уже в 70-80-тих роках XIX ст. цей повіт посів перше місце за кількістю учнів у Полтавській губернії. Досить нагадати, що Г. Галаган не зупинився на досягнутому, а розвинув подальшу діяльність у цьому напрямку – заснував ремісниче училище в с. Дехтярі, для якого офірував власну садибу.

Другий напрям цього виду діяльності характеризувався приміненням значно більших зусиль Г. Галаганом, з одного боку, та отримання більш вагомих результатів, з іншого. Це перш за все заснування колегії закритого типу, яка перебувала під патронатом університету ім. Св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Із стін цієї колегії вийшла ціла плеяда відомих діячів, деяких з них названо раніше. Можливо і ремісниче училище підготувало відомих фахівців своєї справи, однак цифрового підтвердження цього немає. Відповіді на 3-6-те питання таблиці 4 більш детально характеризують структури колегії Павла Галагана, її мету, діяльність і результати функціонування та закінчення його існування – у 1920 р. вона була перетворена на трудову школу [5, с. 259].

Наведена вище і проаналізована інформація про Г. Галагана не вичерпує у повній мірі різнобічну його діяльність. Безумовно, у цій публікації ми не ставили за мету детально провести дослідження різних сфер суспільних відносин, в яких він брав участь. Ми лише фрагментарно звернули увагу на них, щоб зацікавити сучасників до дослідження Галаганової діяльності. Перш за все звернемо увагу на висловлювання М. Лукасевича про те, що Г. Галаган проявив себе, як меценат, письменник, збирач матеріалів і дослідник – етнограф України. Він став відомим після друкування своїх творів за даними напрямами своєї діяльності (відповідь на перше питання таблиці 5). Особливий інтерес представляє інформація, що наведена у відповіді на 2-ге питання вказаної таблиці і розкриває оцінку І. Франком Галаганового опису українського вертепу. Досить зауважити, що Г. Галаган не будував свої дослідження у цих сферах, як часто кажуть, на голому місці, а на результатах вивчення минулих поколінь та його сучасників. У творах І. Франка з цього приводу згадується прізвище Маркевича. Так хто такий був М. Маркевич? В коментарях до творів І. Франка про цю особистість сказано: «Маркевич Микола Андрійович (1804-1860) – український історик, письменник, етнограф; опублікував текст вертепу у виданні: Обычаи, поверья, кухня и напитки малоросиян» [9, с. 617]. Доречно також повернутися до таблиці 4 даної публікації, де вказано, що «при колегії була створена багата бібліотека, в основу якої лягла збірка книг М. Маркевича» (відповідь на 5-те питання таблиці 4). Тут відчувається діалектичний взаємозв'язок поколінь. Повертаючись до таблиці 5, варто зауважити, що Г. Галаган надавав великого значення виконанню українських народних пісень та сприяв їх поширення, пишався своїм знайомством з відомими людьми. Підтвердженням сказаного є створення відомого Сокиринського хору, підтримання контактів із Т. Шевченком, М. Максимовичем, П. Кулішем, А. Антоновичем та ін.

Таблиця 5

Участь Г. Галагана у різних сферах суспільних відносинах в Україні та оцінка його діяльності

№ з/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту наведеного джерела
1	2	3
1	Коли Г. Галаган став відомим діячем?	Як меценат, письменник, збирач матеріалів і дослідник-етнограф України, Г. Галаган став відомим після видання (знову ж за власні кошти) «Збірника етнографічних матеріалів, які стосуються Малоросії», «Южноруських пісень з голосами» (обидва видання 1857 р.), «Детального опису малоруської вертепної драми в тому виданні, в якому вона збереглась в с. Сокиринцях» та «Про відмінювання малоруських імен»
2	Як оцінив діяльність Г. Галагана І. Франко?	І. Франко високо оцінив Галаганів опис українського вертепу і використав його в полеміці з польським псевдоетнографом України Еразмом Ізопольським
4	Якими своїми діями пишався Г. Галаган?	Він завжди пишався своїм знайомством і листуванням з корифеями української духовної еліти – Т. Шевченком, М. Максимовичем, П. Кулішем, А. Антоновичем та ін. Він надавав матеріальну допомогу «Основі», журналу «Київської громади» – «Київська старина». Як знавець українського малярства вкладав великі кошти у викуп творів живопису, особливо робіт пензля Т. Шевченка

1	2	3
5	Яку роль відіграло засноване Г. Галаганом Сокиринське товариство?	Засноване Г.Галаганом Сокиринське товариство проіснувало порівняно недовго, але воно було вагомим внеском у підвалини ощадно-позичкової кооперації в Україні Меценатську діяльність Г.Галагана підхопили і всіляко розкрили відомі українські мільйонери-цукрозаводчики Терещенки та Харитоненки
6	Кому підпорядковував свою діяльність Г.Галаган і як була оцінена його діяльність?	Усю громадську діяльність Г.Галаган підпорядковував національній ідеї, спрямовував на поліпшення життя рідного народу, за що прижиттєво зазнав поваги і любові серед своїх земляків. Сокиринська громада зберегла старовинну садибу Г.Галагана, а з частини предметів хатнього вжитку був створений музей його імені в Прилуках

Джерело: сформовано авторами [8, с. 32-33]

Він сприяв видавництву багатьох видань національного спрямування, меценатську діяльність його підхопили відомі промисловці Терещенки та Харитоненки (відповіді на 3-5-те питання таблиці 5).

Висновки з проведеного дослідження. Підсумок діяльності Г. Галагана у різних сферах суспільних відносин узагальнив у своїх дослідженнях М. Лукасевич (відповідь на 5-6-те питання таблиці 5). Отож, процитуємо це висловлювання ще раз, підкреслюючи, що: «Усю громадську діяльність Г. Галаган підпорядковував національній ідеї, спрямовував на поліпшення життя рідного народу, за що прижиттєво зазнав поваги і любові серед своїх земляків». До цього дещо додамо, що Г. Галаган зазнав поваги і любові не тільки серед своїх земляків, а поширилася ця повага далеко за межі тих територій, на яких він здійснював свою діяльність. Його ім'я занесено в енциклопедичні видання як радянського, так і пострадянського періодів розвитку суспільних відносин, результати його діяльності привертають уваги сучасних дослідників (прикладом може бути ця публікація) і є тверда впевненість в тому, що наступні покоління українців будуть приділяти належну увагу цінній Галагановій спадщині, що він нам залишив. Ця впевненість підтверджується тим, що про результати його діяльності, яких він досягнув у XIX ст., не забули його потомки у XXI ст., в якому 15 серпня 2019 р. минуло 200 років від дня його народження. Отож, славний ювілей славній людині дає підстави згадати добрим словом Галагана Григорія Павловича. Що і нами зроблено у цій публікації.

Література

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого та Нового завіту. Четвертий повний переклад з давньогрецької мови / Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ : Укр. Біблійне Товариство, 2011. 1214 с.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк, 1964. 624 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
4. Коноплицький В.А., Філіна Г.І. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. Київ : КНТ, 2007. 580 с.
5. Сліпушко О.М. Україна. Енциклопедичний словник. Київ : Аконт, 2008. 768 с.
6. Українська радянська енциклопедія. Том 3. Київ : Головна редакція УРЕ, 1961. 576 с.
7. Українська радянська енциклопедія Том 6. Київ : Головна редакція УРЕ, 1961. 576 с.
8. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. Львів : Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. 456 с.
9. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах: Том 29. Київ : Наукова думка, 1981. 664 с.
10. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах: Том 44, к.1. Економічні праці (1878-1887). Київ : Наукова думка, 1984. 692 с.
11. Шульський М.Г. Духовенство в оцінці Івана Франка. Україна: шляхи формування державно-національних цінностей суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 21-23 жовтня 2010 р.). Частина 1. – Ужгород, 2010. С. 270-279.
12. Шульський М.Г. Іван Наумович – предтеча українського кооперативного руху в Галичині. *Науково-практичні аспекти сільської кооперації*. Наукове вид-во. Збір. наук. допов. Львів : Ліга-Прес, 2013. С. 24-31.
13. Шульський М.Г. Роль духовенства у розвитку кооперації в Галичині. *Наукові записки. Серія «Економіка»*: Збірник наукових праць. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2013. Випуск 21. С. 291-296.
14. Шульський М.Г. Соціально-економічна діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Розвиток сільських територій. Організаційно-правові форми в сільському господарстві: Збір. наук. праць економ. аграр.* Львів : СПОЛОМ, 2013. С. 431–439.

References

1. Turkoniaka, Roman (2011), *Bibliia. Knyhy Sviatoho Pysma Staroho ta Novoho zavitu* [The Bible. Books of Scripture of the Old and New Testaments], *Chetvertyi povnyi pereklad z davnohretskei movy* [The fourth complete translation from the ancient Greek language], Ukr. Bible Society, Kyiv, Ukraine, 1214 p.
2. Vytanovych, I. (1964), *Istoriia ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu* [History of the Ukrainian cooperative movement], New York, USA, 624 p.
3. Mochernyi, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [The economic encyclopedia], Vydavnychi tsestr «Akademii», Kyiv, Ukraine, vol. 2, 848 p.
4. Konopliyskyi, V.A. and Filina, H.I. (2007), *Ekonomichni slovnyk. Tlumachno-terminolohichni* [Economic dictionary. Explanatory and terminological], KNT, Kyiv, 580 p.
5. Slipushko, O.M. (2008), *Ukraina. Entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukraine. Encyclopedic dictionary], Akonit, Kyiv, Ukraine, 768 p.
6. *Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (1961), Vol. 3, Holovna redaktsiia URE, Kyiv, Ukraine, 576 p.
7. *Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (1961), Vol. 6, Holovna redaktsiia URE, Kyiv, Ukraine, 576 p.
8. *Ukrainski kooperatory. Istorychni narysy. Knyha 1* [Ukrainian cooperators. Historical essays. Book 1], Vyd-vo «Ukooposvita» Lvivskoi komertsiiinoi akademii, Lviv, 1999, 456 p.
9. Franko, I. (1981), *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh* [Collection of works in fifty volumes], Vol. 29, Naukova dumka, Kyiv, 664 p.
10. Franko, I. (1984), *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh* [Collection of works in fifty volumes], Vol. 44, p. 1, Naukova dumka, Kyiv, 692 p.
11. Shulskyi, M.H. (2010), "The clergy in the assessment of Ivan Franko", *Ukraina: shliakhy formuvannia derzhavno-natsionalnykh tsinnostei suspilstva ta utverdzhennia dukhovnoi osnovy ukrainskoi tsyvilizatsii* [Ukraine: Ways of Forming State and National Values of Society and Establishing the Spiritual Basis of Ukrainian Civilization], *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the International Scientific and Practical Conference], Uzhhorod, Ukraine, pp. 270-279.
12. Shulskyi, M.H. (2013), "Ivan Naumovych is a forerunner of the Ukrainian cooperative movement in Galicia", *Naukovo-praktychni aspekty silskoi kooperatsii* [Scientific and practical aspects of rural cooperation], Liga-Press, Lviv, Ukraine, pp. 24-31.
13. Shulskyi, M.H. (2013), "The role of the clergy in the development of cooperation in Galicia. Proceedings", *Zbirnyk naukovykh prats universytetu «Ostrozka akademiia»*, Issue 21, pp. 291-296.
14. Shulskyi, M.H. (2013), *Sotsialno-ekonomichna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho* [Socio-economic activity of Metropolitan Andrei Sheptytsky], *Rozvytok silskykh terytorii. Orhanizatsiino-pravovi formy v silskomu hospodarstvi* [Rural development. Organizational and legal forms in agriculture], SPOLOM, Lviv, pp. 431–439.